

A BRÜSSZELI NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRI KONGRESSZUS.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

(Harmadik, befejező közlemény.)

V.

A kongresszus III. szakosztálya a levéltárakkal és könyvtárakkal kapcsolatos gyűjtemények kérdésével foglalkozott. Ezek között első sorban meg kell emlékeznünk Van den Gheyn jezsuita atya indítványáról, a könyvtári állandó kiállításokról. Van den Gheyn azt indítványozta, hogy azok a könyvtárak, melyekben már egy ily állandó kiállítás létezik, e kiállításokat továbbra is megtartsák és továbbfejlesszék, továbbá, hogy azok a könyvtárak, melyekben ily kiállítások nincsenek, ilyeneket létesítsenek, végül ott, a hol ily kiállítások voltak, de már leszereltettek, ezek újra felállíttassanak. Van den Gheyn az 1910. év késő tavaszán több heti tanulmányutat tett, a melyen a könyvtári kiállításokat is tanulmányozta. Megfordult Budapesten is, a hol az Országos Széchényi könyvtár kiállítását is megtekintette. Indítványát a kongresszus elfogadta Schlitter dr. kiegészítő indítványával, hogy a levéltárakban is létesíttessék hasonló kiállítás, a mely első sorban az illető állam történelmi fejlődésére való tekintettel rendeztessék be és azon kívül ölelje fel az illető levéltár speciális anyagát.

A pecsétani tudománnyal Aug. Corbierre abbé, a Revue Sigillographique szerkesztőjének indítványa foglalkozott, a ki azt indítványozta, hogy minden levéltárban létesíttessék egy pecsétmásvétel gyűjtemény, a mely a közönség részére kiállítászerűen rendezve hozzáférhetővé tétessék, készüljön a gyűjteményről egy jegyzék és végül létesíttessék a pecsétmásvételekre nézve is nemzetközi csereviszony. A kongresszus ezt az indítványt elfogadta. A pecsétmásvételről foglalkozott E. Hauviller metzi állami levéltárnok előadása is, a melyet a brüsszeli állami levéltárnak a pecsét-

másolatok gyűjteményét őrző helyiségben tartott. Hauviller előadása nagyjából azonos volt azzal, a mit ő 1909 november havában a berlini «Deutscher Herold» társaság jubileumi ülésén a tárgyról tartott, és a mely a «Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde» 1910. évi folyamában és külön is megjelent. Kiindult annak a fejtegetéséből, hogy a pecsétek műtörténeti, viselettörténeti, heraldikai stb. szempontokból mily végtelen becses anyagot nyújtanak és hogy ez az anyag, ha kellő szakszerű gondozásban, megóvásban nem részesül, egy idő múlva teljesen tönkre megy, megsemmisül. Szakemberek előtt ismeretes, hogy némely helyen, régebbi időben, de még most is, mily barbár módon bännak el a pecsétekkel. Hauviller azt követeli, hogy a pecsétek megóvására fokozott figyelmet fordítsanak a levéltárak, azoknak, különösen a függő pecséteknek, tisztítása és a rongálástól való megóvása legyen az első feladat, ez kövesse az a törekvés, hogy megsemmisülés esetére a pecsét hű hasonmásban megmaradjon, tehát a pecsétekről pontos és hű másolatok, rajzok vagy pedig gipszöntvények készüljenek. A gipszöntvények készítésére nézve Hauviller az általa gyakorolt eljárást ajánlja, a mely a pecséteket megtisztítja, zsírkóporral hinti be, és plastilin segélyével róluk negatívumot készít, a melyről aztán a gipszmásolat vétetik. Az így készült másolatot Hauviller megpróbálta színezeni, hogy a másolat az eredeti pecséthez minél hasonlóbb legyen, és az a bizonyos egyhangúság, a mely a fehér gipszmásolatok gyűjteményét jellemzi, elkerültessék. A színezést eleintén úgy próbálta eszközölni, hogy a festékanyagot a gipszbe keverte, minthogy azonban ez a kívánt eredményt nem adta meg, a gipszmásolatot az eredeti után kézzel színezte. Ez az ú. n. Hauviller-féle eljárás, a melyet különben, mit ő meglepetéssel vett tudomásul, a M. N. Múzeum már több mint 10 év óta ismer és alkalomadtán gyakorol is. Hauviller fejtegetései, melyeket ő bemutatásokkal illusztrált, mindvégig lekötötték a jelenlévő levéltárnokok figyelmét és mindegyikünk igazat adott magában neki, hogy a pecsétek konzerválására eddig általában véve nagyon kevés történt, legföljebb annyi, hogy követték a régi levéltárnokok példáját és a pecséteket selyempapírral vagy vattával burkolták be. Ez utóbbi eljárásra melleleg meg kell jegyezmem, hogy a Gesamtverein

dér Deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 1910. évi szeptember 7—9-ig Posenben tartott gyűlésén Dr. Prümers, a poseni állami levéltár igazgatója a poseni levéltár pecséteit ismertette és ez alkalommal óva intette a jelenlevő szakembereket attól, hogy a viaszpecséteket vattával vagy kőczezal burkolják be. Ez, a régiek által gyakorolt megóvási eljárás ép az ellenkezőjét eredményezi annak, a mit elérni akarnak, elősegíti még jobban a pecsétek romlását és szétmállását, mert a vatta vagy kőcz mohón szívja magába a viasz zsírtartalmát, a pecsét kiszárad és darabokra mállik. Innen van az, hogy kőczezal körülvelt és vászonzacskókba varrt pecsétek, a minőket a levéltárakban nagy számmal találunk, csupa darabra tört pecsétet tartalmaznak.

Voltaképen az I. szakosztályba tartozott, de a III. szakosztályban lett bemutatva Mlle Elise Samuelson lundi állami levéltári tisztviselő előadása az oklevelek restaurálásának egy új módjáról. A zaponnal való konzerválás, melyhez oly nagy reményeket fűztek, tudvalevőleg csődöt mondott. Samuelson az oklevelek konzerválásánál a kitt-nek nevezett anyagot alkalmazza, a mely eredeti állapotában kemény és átlátszó, gelatinszerű anyag. Alkalmazás előtt fölmelegítendő, a melegítés mindig csak kis darabokban történjék, és pedig erősebben rongált papirosnál melegebb, kevésbé rongáltnál hidegebb oldat alkalmazandó. Az eljárás lényege abban áll, hogy a megtisztított iratot kitergetve, az elvált, leszakadt részeket hozzáillesztve, egy papírlapra helyezzük, széles, puha ecset segélyével a kitt-et vékony rétegben reákenjük és azután egy japán selyempapírost teszünk a kittel bekent iratra, az egészet leszoritjuk, egy idő múlva az egészet óvatosan lefejtjük a papírlapról, melyre az iratot helyeztük, megfordítjuk és az irat hátlapját is hasonló eljárás alá vesszük. Az így preparált darabot aztán kifeszített zsinóron megszáritjuk, szárítás után a japán papirosnak fölöslegessé vált részeit lesöpörjük. A szárítás után az irat úgy néz ki, mintha gelatinlemezek közé volna foglalva, minthogy a kitt a japán papírost egészen átlátszóvá teszi. Ezen restaurálási és konzerválási eljárást Samuelson eddig csak papirokleveleknél alkalmazta, pergamennél nem, és minthogy a kísérletezés még csak rövid idő óta folyik, nem áll kellő tapasztalás rendelkezésre, vajjon a kittel való konzerválás beválik-e vagy sem. Samuelson

kisasszony az eljárási módot a kongresszus előtt gyakorlatban is bemutatta, azonban sajnos, a svéd nyelven kívül más nyelvet nem beszélt, előadását francia nyelven betanulva, elmondotta ugyan, de a részletekre nézve felvilágosítást tőle magától nyerni nem lehetett, miután magát megértetni nem tudta, az őt kísérő tolmácskisasszony pedig az eljárás részleteiről teljesen tájékozatlan volt.

A washingtoni Library of Congress jelenlévő tisztviselői egyes iratokat mutattak be, a melyek az ott szokásos eljárással konzerváltattak. Ez az ú. n. «crêpeline» szövettel és egy külön keverék segítségével történik. A crêpeline sűrű, fehér fátýolszerű szövet, a mely háromféle minőségben különböző nagyságban kerül forgalomba. A hozzá való paszta a következő recept szerint készül:

- 1 csésze legfinomabb búzaliszt,
- 3 csésze hideg víz,
- $\frac{1}{4}$ teáskanál porrá tört timsó,
- 4 gran fehér arzenik.

A keverék minden egyes része teljesen porrá törve, göbök nélkül alkalmazandó, az egészet kettős főzőedényben 10 perczig föl kell forralni, a forralás után, ha a keverék kihült, le kell főlözni és az egészet jól fölkeverni. Ezzel kell aztán az iratot bekenni és a crêpelinet reá alkalmazni, lepréselni és megszáritani. Amennyiben a tinta megfakulna, teveször-ecset segítségével ammoniacum hydrosulphuricummal kenendő be az írás, a mely eljárás azonkívül, hogy néha sárgás foltok mutatkoznak, más következménnyel nem jár. Az ily módon konzervált okirat úgy néz ki, mintha fehér vagy sárgás szalmapapírral volna bevonva.

A III. szakosztályban még egy érdekes kérdést vetett föl Des Marex brüsszeli városi levéltárnok. Brüsszel városa 1910-ben C. Huysmans indítványára 2000 frankot szavazott meg, hogy ezen összegben egy kinematografiai film gyűjtemény létesíttessék, mely a mindennapi, szociális élet jellemzőbb eseményeit megörökítő filmeket foglalja magában. Ez a gyűjtemény a városi levéltárban nyer elhelyezést, a mely Des Marex fáradozásai folytán a jelenkori brüsszeli életre vonatkozó emlékeket is összegyűjti. Ebben a kinematografiai archívumban eddig a kezeim között lévő «L'organisation du Service des Archives de

la ville de Bruxelles» szerint többek között kinematografikus fölvételek őriztetnek II. Lipót belga király temetéséről, Albert király Brüsszelbe való bevonulásáról, a brüsszeli kiállítás megnyitásáról stb. Kétségtelen, hogy ily nevesebb kortörténeti eseményekről készült kinematografikus fölvételek későbbi időkben kulturtörténeti szempontból rendkívül érdekesek lesznek. Des Marez kérdést intézett a kongresszushoz, vajjon külföldi múzeumok vagy levéltárakban van-e hasonló gyűjtemény, és ha igen, minő módon konzerválják ott a filmeket, lehet-e számítani arra, hogy e filmek tartósak maradnak? Azonban a szakosztály tagjai e kérdésekre választ adni nem tudtak, miután úgy látszik, hasonló gyűjtemények más államokban nincsenek, azt azonban mindenki elismerte, hogy ily kinematografikus gyűjtemény létesítése máshol is helyén volna. Győry Árpád ehhez még azt a megjegyzést fűzte, hogy a kinematografikus gyűjteménnyel együtt egy fonografikus gyűjteményt is lehetne talán létesíteni, és reámutatott arra, hogy a bécsi cs. k. tud. akadémia már rendelkezik egy nagyterjedelmű fonografikus levéltárral. Megjegyzem különben, hogy a brüsszeli gyűjtemény filmjeinek konzerválása úgy történik, hogy a filmek staniolpapirba vannak göngyölve és légmentesen csukódó dobozokban elzárva. Hogy ez a konzerválási mód beválik-e vagy sem, azt a jövő fogja megmutatni, illetve a kinematografusok tudják megmondani.

VI.

A kongresszus IV. szakosztályának, a népkönyvtárak szakosztályának tárgyalásáról bővebben beszámolni nem tudok, mint-hogy e szakosztály a III. szakosztálylyal egyidőben ülésezvén, annak tárgyalásán jelen nem lehettem. A szakosztály elfogadott indítványai a következők voltak:

H. Farr, a cardiffi Public Library könyvtárnokának indítványa, mely szerint nyilvános népkönyvtárak minél nagyobb számban létesíttessenek az egyes államokban, párhuzamosan a népkönyvtárakkal állíttassanak föl az ifjúság részére is könyvtárak, a helyi viszonyok és az ifjúsági nevelés követelményének tekintetbevételével, végül, hogy a könyvtárak és iskolák között minél szorosabb kapcsolat létesíttessék.

Farnak Gittens anversi könyvtárnok által elfogadott indít-

ványa azt kívánja, hogy a magánosok és a köztényezők hassanak oda, hogy az ifjúsági irodalom minél nagyobb terjedelemben merítse tárgyait a hazai történelem és hagyományból, a magánosok a legjobb ily tárgyú könyvek részére kitűzött díjak adományozásával szolgálhatnák e cél, a köztényezők pedig azzal, hogy ily munkákat minél nagyobb számban vásárolva, azt az ifjúsági könyvtáraknak szétosztják.

Th. Rouvez, a belga minisztere des Sciences et des Arts osztályfőnöke azt kívánta, hogy a népkönyvtárak részére a nagyobb városokban mindenütt külön épületek emeltessenek. Kisebb városokban a könyvtár az iskolákban helyezhető el.

Végül Palmgren, Gittens, Defrecheux és Kenney együttes indítványa úgy hangzott, hogy az egy helyen fennálló népkönyvtárak lehetőleg egy központi igazgatás alá helyeztessenek költségmegtakarítás szempontjából, valamint, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel a célnak, melyet szolgálnak, minél jobban megfelelhessenek, továbbá, hogy úgy a központi, mint a fiókönyvtárak tisztviselői szakképzettséggel birjanak, végre, hogy a kölcsönzés minél liberálisabban kezeltessek.

Ezeket az indítványokat a kongresszus mind magáévá tette. Ezekon kívül a szakosztály előtt feküdt még egy rapport James D. Stewart, a londoni Islington Public Libraries könyvtárnokától, a mely a fertőző betegségekről és a könyvtárakról és ezzel kapcsolatosan a könyvek fertőtlenítéséről szólt. Utóbbira nézve a formaldehyddel való fertőtlenítést ajánlotta, mint a mely eljárás jelenleg a leginkább használatos és általa a könyv megrongálódásnak kitéve nincsen.

A kongresszus zárulése augusztus hó 31-én tartatott meg. F. Muller elnöklete alatt. Ez ülésen mindenekelőtt a szakosztályok titkárainak jelentései hallgattattak meg, mely után az egyes, a szakosztályok által elfogadott indítványok terjesztettek hozzájárulás végett a kongresszus elé. Ezután Muller elnök mondott rövid záróbeszédet, melyben összefoglalta a kongresszus munkálkodásának eredményeit. Gardy indítványára azután a kongresszus kimondotta, hogy egy állandó központi bizottságot alakít, a melynek feladata lesz, a kongresszus időközönkénti megtartásáról gondoskodni. E bizottság tagjai az 1910-iki kongresszus központi szervező bizottságának tagjai, a kooperáló egyesületek által

kiküldendő két-két tag, továbbá azon államokból, a hol levéltárnoki és könyvtárnoki egyesületek nincsenek, két, a központi bizottság által választott tag, egy a levéltárnokok, egy a könyvtárnokok sorából. A központi állandó bizottság ülése Brüsszel, az 1910. évi kongresszus rendező bizottsága, mint állandó bizottság működik tovább, a következő kongresszus idejének és helyének megállapítása az állandó bizottságra bízott.

A napirend letárgyalása után a belga közoktatásügyi minster kiküldötte mondott a kongresszusnak köszönetet, a mire Muller elnök pár szóval az 1910. évi kongresszust befejezettnek nyilvánította.

A kongresszussal kapcsolatosan kiállítások nem rendezettek. A programba fel volt véve a brüsszeli kir. könyvtár és a brüsszeli állami levéltár megtekintése, utóbbi helyen a pecsétani gyűjtemény mutattatott be a megjelenteknek, a mely gyűjtemény azonban távolról sem közelíti meg a müncheni állami levéltár hasonló gyűjteményét, a mely úgy az anyag terjedelménél, mint szakszerű és áttekintő elrendezésénél fogva, a brüsszelit mindenképpen felülmulja. A bollandisták könyvtárának megtekintése, mely a programba fel volt véve, elmaradt. A kongresszus tagjainak egy kis része, mintegy 30—40, Laloire brüsszeli állami levéltárnok vezetése alatt megtekintette Arenberg herceg gyűjteményeit és palotáját, mely rendes körülmények között a nagy közönség részére hozzáférhetetlen. A gyűjtemények anyaga a régészet és iparművészet válogatott tárgyait öleli fel, kéziratokat csekély számban tartalmaz, ezek is majdnem kizárólag a flamand iskola termékei. A hercegi ház levéltára szintén a palotában van elhelyezve két nagy teremben, melyek egyike egyuttal dolgozó szobául is szolgál, a legnagyobb kényelemmel ellátva. A levéltár maga teljesen rendezve van, inventariumokkal ellátva, állományának legnevezetesebb darabjai egy kis kiállításban vannak elhelyezve, mely egész a IX. századig visszamenőleg tartalmaz okleveleket. A megjelenteknek Laloire levéltárnok szolgált szakszerű magyarázattal ismertette a hercegi család történetét rövid vonásokban, valamint a levéltár beosztását, rendszerét és bemutattva egyes nevesebb darabokat.